

MÓSER ZOLTÁN

Mi történt volt

Semmi más, mint négy könyv leestett egy kis kocsirol.

Egy doboz jól megpakolt könyvet az alagsori helyiségből hoztam, húztam felfelé egy két-kerekű kis kocsin és közben egyet döccent, meg kettőt, meg hármat, ám közben mindig lehullott egy-egy könyv. Amikor felvettem és néztem őket, elcsodálkoztam azon, hogy nekem ez is van, meg az is, s azon is törtem a fejem, miért is, meg kinek is akartam elajándékozni ezeket? Egyre inkább az a meggyőződés erősödött meg, ezek azért estek le, hogy kézbe vegyem, újra átnézzem őket, és csak azután adjam tovább. (Vagy ne adjam!) Úgy fogtam fel, mint egy messziről jött kívánságot, ezért most röviden bemutatom a – véletlenül – kezembe került (hullott!) könyveimet, szám szerint mind a négyet.

*

Az első száz oldalas kiadvány, amely Sulyok Elemér OSB barátom széljegyzeteit tartalmazza. Ha jól emlékszem, az Új Ember számára írta őket a vasárnapi evangéliumok magyarázatához. Címe sokat mondó: *Minden kész*. A dedikáció szerint 2000-ben kaptam, amikor meglátogattam, de én későbbre emlékszem. Attól volt különös ezt kézbe vennem, mert nem sokkal azelőtt szerettem volna meglátogatni, de Elemér váratlanul meghalt. Reggel így találták, mondta egy közös ismerősünk, de egy orvos, aki műtötte, úgy tudja, hogy magára zárta az ajtót.

Ott voltam a 70. születésnapját ünneplő szerzetesek között, de rossz volt nézni, hogy egyedül ő volt szomorú. Engem, aki évfolyamtársa voltam a bölcsészkaron, derűsen fogadott, de azért látnom kellett, hogy fölötte (vagy benne) beborult az ég. Elsősorban neki köszönhetően sokat jártam Pannonhalmán, és napokat töltöttem a bencés atyák gyülekezetében. Ez 1989 előtt volt. Aztán ott is, mint oly sok helyen az országban, megváltoztak a dolgok, mivel nem hívtak, nem nagyon jártam arrafelé. Elemért, mint oly sokan mások, szerettem, mert tiszta volt és mindig segítőkész.

*

Balló István 80 oldalas füzetét tavaly, 2015. január 7-én kaptam Madéfalván, amikor a csíki székelemek lemeszárulásának, a *Siculicidium*nak a 250. évfordulója kapcsán itt Tamás Menyhérttel közös kis albumunkat (*Holtak vigasza*) bemutatták. Erről és a két napos nagy ünnepségről nem szólok, csupán csak megemlítem, hogy az út melletti emlékművön majd' mindig van virág és koszorú. Az emlékművet 1898-ban emelték, az idén újították fel. A márvány emléktáblán ez a szöveg és vers olvasható:

SICULICIDIUM.

1764. jan. 7.

A határórség erőszakos szervezésekor

Madéfalva határában

1764. jan. 7-én hajnalban



A csász. katonaság által védtelenül lekaszabol
Csík és Háromszéki
200 székely vértanú emlékére,
kik az ősi szabadság védelméért vérzettek el,
emelte az utókor hálás kegyelete.
1899.

*

*Székely nép! Itt hullott őseidnek vére,
Kiket zsarnok önkény bosszús karja ére.
Midőn alkotmányos szabadságod védték,
Szörnyűképp olták ki sok ártatlan éltét.
De bár elvesztek ők ádáz fegyver alatt,
Emlékek nem vész el, örökre fennmarad,
Mert hű kegyeletben megtartod őseid
így él majd emlékek időtlen ideig.*

A verset Balló István írta, aki 1871-ben Csíkközmáson született és 1907-től Csík vármege főtanfelügyelője volt.

Még szükséges elmondani – mert könyvünknek és a kiállításnak több bemutatója is volt –, hogy rácsodálkoztam, milyen kevesen tudják, ismerik ezt a véres történetet. Akkor jöttem rá, hogy nekem azért volt ismerős, mert Tevelen a bukovinai székelyek között nőttem fel, akik 250 év után is csak sírva emlékeznek erre az eseményre, meg a Tolnába, Baranyába való be-telepítésükre.

*

A *Komárom megyei bányászdalok* könyvritkaság, valódi csemege. (Szörényi Lászlónak adom, ha megérjük a nyolcvanát.) Boltban nem árulták, magam sem tudom, hogy hol és kitől kaptam ajándékba. Nekem azonnal gyanús volt. Egy évtized múlva másnak is, mert a rádióban külön szóltak erről a hamisítványról. Az ismert népdalok alá a szerző, Pálinkás József költött bányász témájú verseket, az ál-népdalénekesek nevét és egyéb adatait részben a temetők sírköveiről, részben halotti anyakönyvekből írta ki, így nem lehetett egyiküket sem személyesen megkérdezni és megkérni, hogy újra énekeljék csak el azt a nótát! Mindezt – a tudományosság látszatát fenntartva – előszóval adta közre és jegyzetekkel. Legszívesebben az egészet idemásolnám, de ezek a részletek is magukért beszélnek. Nemcsak beszélnek, hanem kit nagyon, kit csak kicsit, de megnevettetnek.

Kezdjük az előszó néhány részletével:

„Könyvünk címe többet mond, mint amennyit közreadhatnánk Komárom megye bányászdalaiból. A bányászdalok zenei szerkezetét, tematikai mondanivalóját illetően, sokrétűek. Ennek elsősorban heterogén-népeesség okai vannak. A dalanyag tudományos differenciálása nem kaphat helyet egy korlátozott terjedelmű munkában. Ugyancsak ilyen okok miatt várat magára egy következő tanulmány, amely a bányásznép mozgalmasabb hazai és nemzetközi élete nyomán, rendkívülien színes és gazdag ének-zenei emlékeket dokumentálhat Komárom megye bányászkolóniáról.

Közölt bányászdalaink kutatásának iránytűje a »tiszta forrás« felé vitte a gyűjtői, rendezői tevékenységet. Mindazt a népszerű publikálás keretein belül kívánjuk megadni. Figyelmünk elsődlegesen a legveszendőbb: ősi népzeneire irányult, hogy megmentsünk egy csokorra valót, a bányászélet körülményei között kialakult munkás-népzeneből. A további gyűjtő-, kutatómunka országos kiterjesztése tenné lehetővé a tudományos következtetések megállapításait. A közölt anyagból az elsődleges észrevételek önként adódnak: az ősi népzene és a népzenei új-stílus dallamszerkezete átöröklődött, a bányászélet különféle mozzanatainak kifejezésére.”

Folytassuk a tudományos háttér megrajzolásának látszatát keltő résszel, ahol a bányászdalok kialakulásáról értekezik a szerző:

„A népzene kutatás nem lehet teljes a munkásnépzene hagyományainak mellőzésével. A tudományos következtetések mindaddig csak »félkész« tételeket mondhatnak ki, ameddig a parasztdal fejlődését, változását nem veszik figyelembe, a munkásélet körülményei között. Azonban a munkás-népzeneben ennél többről van szó.

A dalokat többnyire, a korábban szürke bányász közösségekben élő; sivár galyibákból éhesen, rongyosan, elhanyagolt bányákba dolgozni induló bányászok dalolták, kiknek unokái a szocialista jelent új dalokkal éneklnek. A múlt élet dalait pedig emlékeztetőül, figyelmeztetőnek dalolják, idézik.

(...)

A népzene kutatás nem mondható teljesnek a munkások, bányászok több évezredes zenei hagyományainak mellőzésével. Azért sem, mert napjainkban hagyományos dalos életükben, nem csak a paraszt népzene megőrzését, hanem ennél többet állapíthatunk meg: bányászaink az ősi parasztélet útján kialakult zenei, nyelvi és formakincset magukkal vitték a bányakolóniákra és azt az új élet munka-és társadalmi körülmények között, továbbfejlesztették. Ez egyúttal ősi népzene minőségi változását eredményezte.”

Végül néhány dalt a közlünk a publikált száz közül. Előtte meg kell jegyezni, hogy ezekből válogatva jó hírű zeneszerzőnk, Székely Endre: *Komáromi bányászdalok* címmel készített egy kórusművet, fúvós kísérettel ellátva. A könyv 1973-ban jelent meg ármegjelölés nélkül. Ma antikváriumokban 2-3 ezer forintért kapható még néhány példány.

A gallai zöld erdőben

Tatabánya (Komárom m.), Hódos József (32.) P. J. 1960. X.

A gallai zöld erdőben születtem.
Anyám sem volt, mégis felnevedtem.
Ügy nőtettem fel, mint erdőben a gomba.
Bányász lettem még húsz éves koromban.

Akna tornyán leng a bányász lobogó,
Vájatba hív a hajnali kotogó.
Hajnalcsillag, kísérv el a tárnához,
Visszafelé az én kedves rózsámhoz,

Tatabányán kantinosné galambom,
Csalfaszemű, húsz esztendő, jól tudom.



Mért nem néz rám, bizony én azt kimondom:
Csak azért, ment száz forinttal tartozom.

Végig megyek Tatabánya utcáján

Tatabánya (Komárom m.). Csanádi Károly (50.) P. J. 1960. X.

Végig megyek Tatabánya utcáján,
Békiáltok az én rózsám kapuján.

Hallod-e te Bányász Boris, gyere ki,
Én vagyok a Vájár Jani, gallai.

A kémlész úr meg ne hallja hangodat,
Mi gondja rá, – csókolom a csöpp szádat.

Ott lakik az oroszlányi palás lány,
Kitekinget kicsi háza ablakán.

Most gyere be mogyorósi szép Böske.
Hadd tudja meg a kémlész úr, ki jön be.

Adj egy csókot még mielőtt leszálok,
A szívedért, szerelmedért úgy vájok.

Az én uram bányatúró

Tárkány (Komárom m.). Darkó Emil. P. J. 1945. XI.

Az én uram bányatúró,
Kezében a szénfal fúró,
Három a csille, ül az ölembe.

Az én uram elővájár,
Kocsomába néha eljár,
Három az icce, ruca-refice. (77.old.)

Érik a ropogós cseresznye

Tatabánya (Komárom m.), Szám Ferenc (44.) P. J. 1942. VII.

Érik a ropogós cseresznye,
Kérlek a fejszém cserébe.
Én a fejszém cserébe senkinek se' adom,
Azzal faragom az ácsolatot kedves kisangyalom,
Így akar, úgy akar, nem akar szeretni a galambom.

Érik a ropogós cseresznye,
Kérik a kobakom cserébe.
Én a kobakom cserébe senkinek sem adom,
Mert beverem a fejemet a főtébe nagyon;
Így akar, úgy akar, nem akar szeretni a galambom.

Érik a ropogós cseresznye,
Kérik a csákányom cserébe,
Én a csákányom cserébe senkinek nem adom,
Azzal fejtem én a szenet kedves kisangyalom;
Így akar, úgy akar, nem akar szeretni a galambom. (81.old.)

*

Vegyes érzéssel lapoztam át újra az 1990-ben megjelent *Megfúvom a fűzfalantomat* című, szórakoztatóan rossz versek antológiáját. Nem több, mint 40 oldal: Hazafi Veray János 1880-as elárúsításra való „zengeményétől” a Párizsban élő Michel Gyarmathy 1970-ben publikált *Gyászindulójáig*. Van hasonló kötetem még kettő: az egyik az L. Simon László szerkesztette *Munkás, paraszt, értelmiség munkaverseny lázában ég!* című antológia 2002-ből, a másikban azok az erdélyi költők szerepelnek, akik a Ceaușescu, a „Kárpátok géniuszá” és rendszerét dicsőítették. És tudok még kettőről: az egyik Sztálin, a másik Rákosi születésnapjára jelent meg. (Elég hosszú a szerzők névsora!)

De miért is felemás az érzésem? Mert rossz vers ennél a néhány tucatnál sokkal több van, meg azután – igaz, gyerekként – de éltem a Rákosi-korban és tudom, hogy milyen rettegett időszak volt az. És ezért az alábbi, az antológiában található verseket, részleteket én másként olvasom.

Toth Gyula: A béke katonája

Bevonultam katonának.
Farkas Mihály honvédjának.
Vidám kedvvel jöttem s gyorsan,
Búslakodva nem pakoltam.

Mikor otthon búcsút vettem,
édesanyám állt mellettem.
Apám büszkén verte vállam,
pedig erre nem szolgáltam.

Kedvesemtől úgy búcsúztam,
Piros száját megcsókoltam.
Megöleltem - ő is engem
s tudta azt, hogy nem felejttem.

A párttitkár fényes szemmel
nézett rám s úgy engedett el,
hogy a fegyvert jól forgassam



s győztes legyen minden harcban.

(...)

Zúzd a múltat, zúzd a jármot:

bárhol járod a világot

Így cselekszem én is - tedd ezt!

Lobogónkat büszkén lengesd!

Vidd a zászlót bátran, balra!

Ezt a zászlót Sztálin adta.

Sztálin, aki mindig győztes.

Sztálin, kinél nincs erősebb.

Sztálin, ki a népnek drága;

kinek sok a katonája!

Szabolcsi Gábor: Sztálinért mondom: vállalom

Ma lettem párttag. Megrendít és

Fölfogat velőig a szó,

Mihez hullámzó életemben

Nem volt még soha fogható.

Az elvtársak elébe álltam,

S mondtam, mi megterhelt: a múlt,

Az elvtársak gondos szeméből

Szívemig roppant kéz tolt.

Lehántott rólam minden ócskát,

Megmért és ízekre szedett,

Hogy tisztán lássam magam, és

Megleljem harcos helyemet.

(...)

A gondolat éles hegyét,

Mely a dolgok mélyébe vág,

A szenvedély hevületét

Nevelte szívembe a Párt!

A tudatos, kemény fegyelmet,

Az önvizsgálat fegyverét,

A jövő széles terveit,

Mikben megszépül majd a nép,

A Párt adta, szavára mozdult

Újjá a vén társadalom:

Ezért, Rákosi életéért,
Sztálinért mondom: Vállalom!

Az alábbi *Serkentő rigmusok* ugyan megnevettettek, hogy magamba szállva újra elszomrodjak:

Cukorrépa

Hagyjuk, Édes, már a tréfát,
Kapáljuk a cukorrépat!
Itt a bölcső maholnap,
Cukor kell a rajkónak!

Gyapot

Ember nálunk nincs meztelen,
Mióta itt gyapot terem.
Gyapotunk tiszta, mint a hó,
(Vetni, szedni, szőni jó)
Köszönjük - Szovjetunió!

Napraforgó

Beszolgáltatással
Nincsen baj én nálam,
A napraforgómat
Átveszi az állam.

Szerencsére eszembe jutott Kormos István, akire a szerkesztők is hivatkoznak, és az ő idézetei a dilettáns szerzőktől. Kormos őrizte meg – többek mellett – Csohány Gabriella azóta „klasszikussá vált” két sorát is: „Nézem a nép masírozó seregét, / Számba veszem a legények elejét.” Ezekből *Fűzfák a Parnasszuson* címen az 1970-es évek elején volt egy „szerzői est” is az Egyetemi Színpadon. Ezért is volt olyan nyilvánvaló Lator László számára, hogy az egyik, neki küldött áldilettáns versnek is Kormos lehet a szerzője. Ugyanis szerkesztő korában levelet kapott egy ifj. Kanalas Béla néven alkotó szerzőtől, egy túl jó dilettáns verset és egy levelet, amely így szólt:

Tisztelt Szerkesztő!

Most jutottam abban a korban mikor a múzsa közvetlenül érint legyen szives, ezt megítélni egy versből nemsok, reményilem nem fárasztom agyon. Egy szép versét olvastam a Tüztáncban. Maguk költők, szót se többet!!! Kérésem megisméltése miatt közlöm egyébként még csak 76 éves vagyok és nőtlen legyen szives, időnkint erről is gondoskodni. Néhai Atyám Thököli Imre vasúti álomás főnöke a nyírségi helyi érdekű vasúton. Rugja sebbe legyen szives, Bizalmas válását várom tisztelet őszinte



*Ifj. Kanalas Béla
Budapest XIII Róbert Károly körút 82–84
harmadik osztály*

Kampanella

Növendék erdőben terem a növényzet
Himrigó trillázik nőstényrigó végett...
De hiá'bjába dalol tarkabarkát,
Imádottja nélkül himbálhatja farkát. ex!

Én is így csinállok, csinálom biz'aztat?
A hölgy irányában a siker nem biztat,
Hej! pedig szép vón' a sarjadó növényzet,
Mikor pajkos páros szerelmi érzület? ex!

Nos hát hogy ha így van, és ha mégugyebb van,
Még ha legugyabb is, belenyugszom abban,
Hölgyben van felőlem kedvezőtlen nézet,
Forduljon el tőle a férfi önérzet! ex!¹

Először Kormosra gyanakodott, így hozzá fordult valami áttétellel; de kiderült, nem Kormosé a remek vers; ezért Jékelyre kezdtek gyanakodni, immár ketten. Hogy megvicceljék, egy Kormos-vers két szakaszának francia fordítását küldték meg neki mint francia eredetit, fordításra, majd felkeresték a Kormos-verssel, s azt állították, kiadták másnak is fordításra, egy akkor kevésbé kedvelt költőnek, aki '56-ban sztrájkterő volt, s Jékely kénytelen volt elismerni, hogy a másik „fordítás” jobb. Eztán mondták el neki, mi is a valódi történet, és minek köszönheti a megtiszteltetést: ám kiderült, nem ő volt ifj. Kanalas Béla *Kampanella* című remekének alkotója. Gyanakodtak még Kálnokyra, immár hárman, de nem lett meg a tettes – míg egy napon Weöres meg nem kérdezte Lator telefonon: „*Mondd csak, ír-e még neked verseket az az ifjabb Kanalas Béla?*” Lator tette a tudatlant, majd Domonkos Mátyás segítségével szőtte tovább a történetet: amikor ő kapott a kiadónál jobb, túlfűtött erotikus, patológikus, szexuális verset, annak jobb passzusait vették elő, s írtak mellé dorgáló levelet Weöresnek, hogy nem ezt várták a szocialista kultúra olyan nemes alkotójától, mint ő, s hogy a burzsoá dekadencia szottyos mocsarában való önfelédlt dagonyázás nem illik az ilyen értelmes, szakavatott mestereknek, mint amilyen Weöres, s így tovább, hosszan, majd aláírták a levelet – Illés Endre, a kiadó igazgatója nevében.

Mikor Weöres rákérdezett, nem ők voltak-e, Lator tagadott, erre Weöres közölte, hogy Amy tanácsára be fogják perelni Illést, akit Károlyi Amy fel is hívott, s rákérdezett, ő írta-e alá azt a levelet, amit Weöresnek küldött a kiadó; erre az igazgató, hiszen minden levelet alá kellett írnia, természetesen rávágta az igent, mire Károlyi Amy közölte vele, hogy akkor bepereplik. Illés Endre kicsit gondolkodott, majd kiment Domokos Mátyáshoz: „Ugye, Te írtad alá azt a levelet?!” Végül lassan tisztázódott a *Kampanella* és a levél története, de hosszú ideig tartotta lázban az unalmas hatvanas évek elején az alkotókat.²

¹ In Lukácsy András: *Kiment a ház az ablakon...*, Bp., 1981., 322.

² Györe Gabriella: *Játékos klasszikusok*, Litera, Az irodalmi portál, www.litera.hu/hirek/jatekos-klasszikusok (2009. febr. 27.)